

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ

Р. М. БУГРІМЕНКО, кандидат економічних наук
(Харківський державний університет харчування та торгівлі)

Анотація. У статті розвинуто категоріально-понятійний апарат концепції інфраструктурних досліджень шляхом уточнення категорій «інфраструктура», «ринкова інфраструктура»; виділення категорій «інфраструктурний розвиток» і «інфраструктурні взаємодії». Використання системи цих категорій і понять стали основою авторської позиції щодо розробки діагностичного інструментарію вивчення вектора розвитку підприємств з урахуванням характеру інфраструктурного забезпечення.

Ключові слова: інфраструктурні дослідження, інфраструктура, ринкова інфраструктура, інфраструктурний розвиток, інфраструктурні взаємодії, розвиток підприємства.

Висока значущість формування категоріального апарату інфраструктурних досліджень на принципово новій концептуальній основі дослідження визначається роллю підсистем, що забезпечують, у діяльності сучасних підприємств і важливістю розв'язання відповідних проблем управління інфраструктурою на секторальному рівні.

Інфраструктурне забезпечення сприяє формуванню необхідних умов розвитку організації і активізації основних ринкових процесів, підвищенню темпів мережевого розвитку та збільшенню якості обслуговування населення і, отже, сприяє довгостроковій ефективності розвитку підприємств. Сформована інфраструктура господарюючого суб'єкта забезпечує єдність і узгодженість дій усіх підрозділів підприємства, а також їх взаємодію з об'єктами інфраструктури інших рівнів (регіонального, національного, світового). У другому випадку виникає питання про необхідність теоретико-методологічної бази вивчення проблем такої взаємодії з використанням сучасних методів і моделей.

Комплекс інфраструктурних елементів і функцій створює виробничі, соціальні і інформаційні умови, що забезпечують ефективно використання матеріальних, трудових, інформаційних і інших ресурсів, досягнення на цій основі основних цілей діяльності під-

приємства на ринку. Причому необхідно вказати на принципові відмінності вивчення такої взаємодії у виробничому та комерційному секторі, що також вимагає перегляду традиційних принципів і концепцій інфраструктурних досліджень в економіці.

В умовах розвитку методів і моделей регіонального й інфраструктурного маркетингу, підвищеного конкурентного середовища на ринку послуг, що забезпечують, управлінню інфраструктурою необхідно приділяти особливу увагу через істотну залежність результатів функціонування комерційного суб'єкта від рівня його інфраструктурного забезпечення, тенденцій інфраструктурного розвитку сектора загалом. Велике значення інфраструктури визначається тим впливом на економіку підприємства, яке роблять підсистеми, забезпечувального типу. Проте розгорнутий теоретичний, аналітичний оптимізаційний інструментарій вивчення впливу інфраструктури на розвиток ринків, галузей, регіонів і окремих суб'єктів на основі синтетичних методів відсутній.

В економічній літературі теоретико-методологічні аспекти проблеми розвитку інфраструктури товарного ринку висвітлювали у своїх працях такі вчені: О. Азарян, А. Альбеков, В. Апопій, Б. Краснопольский, В. Медве-

дева, Л. Саркисян, Т. Семенкова, В. Федько, А. Шаріпов, О. Шубін й інші автори.

Основні теоретико-еволюційні підходи, принципи, концепції й методики розвитку понятійного апарату інфраструктурних досліджень, запропоновані у працях С. А. Джафарової, М. М. Гусельникова, Т. А. Єгорової, А. Г. Мокроносова, А. І. Кузнецової, І. В. Трегубовича і інших, можуть бути використані як базові при обґрунтуванні концептуальних основ і прикладних аспектів інфраструктурного розвитку окремих підприємств, галузей і секторів економіки.

Мета статті – розвинути категоріально-понятійний апарат концепції інфраструктурних досліджень, а саме уточнити категорії «інфраструктура», «ринкова інфраструктура»; виокремити категорії «інфраструктурний розвиток» і «інфраструктурні взаємодії». Використання системи цих категорій і понять є основою авторської позиції щодо розробки діагностичного інструментарію вивчення вектора розвитку підприємств з урахуванням характеру інфраструктурного забезпечення.

Термінологічна складова є відправним моментом при вирішенні питань розвитку і становлення економічного явища. Тому для пізнання конкретної категорії потрібно розкрити понятійний апарат, що дозволяє ідентифікувати суть явища і виявити взаємозв'язки з іншими об'єктами та явищами економічної науки.

Поняття інфраструктури утворене від двох латинських слів: *infra* – «нижче» і *structura* – «будова». Спочатку термін використовувався для позначення об'єктів і комплексів, що забезпечують стійке функціонування збройних сил (склади матеріалів, полігони, військові бази, системи комунікацій тощо) [7].

Вважається, що вперше в економічну науку це поняття ввів П. Розенштейн-Родан, який визначав інфраструктуру як комплекс, що створює базисні умови для можливості розвитку промисловості [1; 11, с. 156–158]. При цьому до інфраструктури він зарахував три галузі економіки – транспорт, енергетику та зв'язок. Інший дослідник, який стояв біля витоків зародження цього терміна, Х. Зінгер, зараховував інфраструктуру до «накладного капіталу»,

що сприяє сукупному розвитку економіки, на противагу «виробничому капіталу» [10].

Із середини ХХ ст. термін «інфраструктура» почали все частіше використовувати для позначення сукупності галузей господарств, необхідних для обслуговування промислових і сільськогосподарських виробництв [7].

Основний внесок у розвиток поняття «інфраструктури» і вчення про цю економічну категорію, на думку багатьох авторів [3, 11, 13, 16], зробив німецький дослідник Р. Йохімсен. У своїй праці «Теорія інфраструктури» [5] він визначав її як сукупність матеріальних, інституціональних і індивідуальних умов, необхідних для створення господарської цілісності та вирівнювання прибутків при рівновеликих вкладеннях доцільно витраченим ресурсам. Учений підкреслював властивість інфраструктури забезпечення інтеграції ресурсів, що сприяють вищому рівню розвитку господарської діяльності.

Саме Р. Йохімсен уперше запропонував класифікацію інфраструктури за ознаками створюваних умов забезпечення. Він виокремив матеріальну інфраструктуру (енергозабезпечення, транспортне обслуговування, телекомунікації; об'єкти соціального забезпечення), інституціональну інфраструктуру (правове, фінансове, податкове, митне забезпечення) і персональну інфраструктуру («людський капітал», що визначає кількісний і якісний склад населення) [5].

Ці класифікаційні характеристики інфраструктури використовувалися надалі в працях багатьох зарубіжних і вітчизняних учених. Вагомий внесок у розвиток учення про інфраструктуру зробив Д. Коттс [8], який повному розглядає підхід до господарського забезпечення діяльності організації. У своїх дослідженнях він виокремлює інфраструктурний менеджмент у категорію управління, позиціонує його як одну з бізнес-функцій підприємства по гармонійному розвитку адміністративно-господарських служб [8]. Проте подібний підхід зараховується до господарського забезпечення невиробничих організацій, і у меншій мірі зачіпають інфраструктуру промислових підприємств.

При цьому варто відмітити, що різні підходи іноземних дослідників до вивчення цієї проблемної області пов'язані з наявністю різних дефініцій поняття «інфраструктура». У англійській мові існує декілька термінів, які часто зв'язуються з російським словом «інфраструктура». Окрім «*infrastructure*», що визначається як комплекс фізичних і організаційних умов розвитку соціальної, економічної або виробничої діяльності, виокремлюють також поняття «*maintenance*» і «*facility management*». «*Maintenance*» перекладається як технічне обслуговування і пов'язано з діяльністю підрозділів підприємства з підтримки основного та допоміжного устаткування в стані працездатності [14]. Тобто фактично таке забезпечення виконується у рамках ремонтної підсистеми інфраструктури підприємства.

«*Facility management*» є відособленою категорією, що послужило використанню в російській мові аналогічного терміна – «*фасіліті-менеджмент*». Відповідно до європейського стандарту EN 15221-1 *фасіліті-менеджмент* є інтеграцією процесів у рамках організації надання послуг обслуговування, які забезпечують і підвищують ефективність основної діяльності [14]. По суті, *фасіліті-менеджмент* не пов'язаний із діяльністю щодо забезпечення виробничих, соціальних і економічних процесів, а є комплексом дій з обслуговування будівель і побудов підприємства.

У вітчизняній економічній літературі спочатку поняття «інфраструктура» розглядалося у двох аспектах: як комплекс умов розвитку капіталістичних підприємств або як система об'єктів і споруд, необхідних для створення на певній місцевості безперервного руху потоків вантажів, людей, інформації, енергії [2]. Надалі другий підхід досліджували деякі автори з позиції застосування понять і категорій логістики в управлінні інфраструктурою [64].

Варто відмітити, що з 90-х рр. XX ст. фокус дослідження інфраструктури у працях російських учених зміщується з вивчення її функцій забезпечення промисловості та сільськогосподарських галузей у бік забезпечення розвитку ринкової економіки та руху товарно-грошових потоків.

Широко досліджуються такі поняття як ринкова інфраструктура, інфраструктура товарних ринків, банківська та фінансова інфраструктури.

Проте загальним в усіх дослідженнях інфраструктури є те, що вона не належить до виробничої категорії, а відтворює певні умови, що забезпечують, для виробництва та відтворення об'єктів у матеріально-речовій формі.

Ще однією характерною ознакою інфраструктури, на думку Т. А. Єгорової, є «мережевий ефект». Інфраструктурним комплексом надаються однакові послуги для багатьох користувачів, і відповідно, чим їх більше, тим вигідніше використання цих послуг для окремого користувача [4]. При цьому інфраструктуру автор розглядає і як виробництво, і як систему виробничого обслуговування. Проте в умовах глобалізації економіки виробнича функція інфраструктури поступово втрачає своє значення, і основною стає та, що забезпечує.

Інший російський дослідник В. Я. Горфінкель розглядає інфраструктуру як частину зовнішнього середовища підприємства, відмічаючи при цьому «небачені можливості та серйозні загрози» при врахуванні всього різноманіття чинників ділового середовища організації [3]. Мінус цього підходу, на наш погляд, полягає в тому, що не враховується об'єктивно існуюча внутрішня відносно підприємства складова інфраструктури (наприклад, внутрішньозаводський транспорт, ремонтні підрозділи підприємства та ін.).

Поняття інфраструктури в масштабах економіки країни або конкретного підприємства може залежати від організаційного аспекту, в якому вона розглядається.

Так, А. І. Кузнецова досліджує у своїй роботі ґрунтовні тенденції у становленні та розвитку інфраструктурної сфери на базі гео-економічного підходу, що отримав свою назву від гео-економічної парадигми Кочетова [9]. В основі гео-економіки лежить теза, що конкурентну перевагу у сучасному світі отримує той, хто здатний створити новий економічний простір і адаптувати під нього свою діяльність. При цьому розвиток інфраструктури на базі розроблених автором теоретичних і методологічних основ перетворень позиціонується

як один зі способів підвищення конкурентоспроможності як суб'єктів мікрорівня, так і національної економіки загалом. Автор також підкреслює роль інфраструктурного менеджменту, який на основі застосування теоретичних розробок повинен забезпечити економічну інфраструктурну політику та відповідну модель управління нею [9].

Область або об'єкт, на які спрямована забезпечувальна дія інфраструктури не має однозначного визначення. Одні автори в якості такої області виокремлюють процес і умови відтворення, інші – вільний обіг товарів, треті – функціонування галузей нематеріального виробництва та забезпечення умов життєдіяльності суспільства, четверті – розвиток галузей економіки, п'яті – стійкий розвиток і функціонування регіонів і територій (територіальний аспект).

Звідси велика кількість понять, пов'язаних із різними областями досліджень. За різними ознаками розділяють ринкову інфраструктуру, банківську, фінансову, інноваційну, виробничу, соціальну, правову, зовнішньоекономічну тощо. Відповідно, склад підсистем інфраструктурного комплексу також не має чіткої структури. Наприклад, до складу ринкової інфраструктури входять виробничі, поставальницькі, збутові, торгово-посередницькі, фінансово-кредитні, інформаційні й інші елементи товарного обігу (табл. 1).

При розгляді інноваційної інфраструктури, наприклад, виокремлюють також кадрові підрозділи (установи підготовки та перепідготовки кадрів у сфері наукового й інноваційного менеджменту, виробничого й організаційного аудиту та ін.), експертно-консалтингові структури (організації, зайняті здійсненням послуг за рішенням проблем в області інтелектуальної власності, стандартизації, сертифікації, а також центри загального та спеціалізованого консалтингу) й ін.

Отже, при підходах до визначення інфраструктури немає єдності в трактуванні приналежності її дії, що забезпечує. Більшість авторів розглядають її стосовно виробничої сфери, деякі дослідники зараховують її тільки до зовнішнього середовища підприємства, інші зв'язують її з функціонуванням галузей економіки.

Таблиця 1

Класифікація ринкової інфраструктури за основними ознаками (складено на основі [6; 17, с. 86–91])

Ознака класифікації	Види інфраструктури
Функціональний [8]	Торгово-посередницька; фінансово-кредитна; економіко-інформаційна; економіко-правова; виробнича; поставальницько-побутова
Просторовий [6]	Міжнародна; національна; міжрегіональна; регіональна
Обслуговування ринку [9]	Загальноринкова (універсальний характер); інфраструктура, що обслуговує декілька різних ринків; інфраструктура, обслуговуюча окремі ринки (наприклад, споживчий ринок, ринки окремих товарів та ін.)
Структурна*	Фінансова; інформаційна; інвестиційна; інноваційна; збутова; маркетингова
Взаємодію з об'єктами інфраструктури інших рівнів*	Внутрішньовиробнича інфраструктура; зовнішньоорієнтована інфраструктура; мережна інфраструктура; змішана інфраструктура

* Авторська ознака.

На наш погляд, найбільш містке визначення, що вказує на відмітний характер інфраструктури і не пов'язане з конкретним рівнем функціонування економіки, наводять А. Г. Мокроносів і Е. И. Чучкалова: «Інфраструктура – комплекс взаємозв'язаних видів діяльності, що забезпечують умови для функціонування виробництва і обігу товарів, а також життєдіяльності людей» [12, с. 12].

Предметом дослідження у праці [15, с. 173–177] є управлінські відносини, що виникають у процесі функціонування інфраструктури промислового підприємства, тобто ті, що належать до системи забезпечення об'єкта мікрорівня економіки. З огляду на це, автор уточнює визначення інфраструктури саме промислово-

го підприємства, при цьому не вказуючи на конкретну сферу діяльності, що дозволяє виокремити загальні методологічні ознаки системи забезпечення на рівні підприємства.

Враховуючи існуючі проблеми щодо формування категоріального апарату інфраструктурних досліджень в економіці, необхідно сформулювати авторське бачення категорії «інфраструктурний розвиток» в економіці, яке являє собою процес, спрямований на зміну характеру функціонування підприємницьких структур складного рівня ієрархії, який відображає зростання рівня складності інфраструктурних взаємодій, кількісний ріст результатів діяльності підприємств, якісне покращення структури продукції/послуг і створює умови для підвищення рівня адаптивності розвитку ринкових суб'єктів. Центральним елементом авторського визначення можна вважати категорію «інфраструктурна взаємодія», яка виникла не випадково, а відображає авторське бачення ключових ознак класифікації ринкової інфраструктури (табл. 1). Пропонується визначати категорію «інфраструктурна взаємодія» як структурно-орієнтований процес взаємного впливу підприємницьких структур (суб'єктів інфраструктури), який визначає темпи, умови та результати розвитку галузей і ринків з урахуванням можливих мережних ефектів і загальноекономічних умов.

У запропонованих визначеннях чітко виражена специфіка створюваних умов інфраструктурного розвитку, що дозволяє виокремити напрями діагностики основних процесів як виробничого, так і комерційного підприємства, визначити інструменти управління відповідною взаємодією на принципах сучасних економічних концепцій (або їх синтезу).

Використовуваний у визначенні системний підхід дозволяє представити інфраструктурну взаємодію як структуру впливів (матеріальних, соціальних і інформаційних), об'єктивних економічних умов розвитку та зв'язків між суб'єктами інфраструктурної взаємодії. У зв'язку з цим методи та концепції інфраструктурних досліджень повинні базуватися на врахуванні загальнометодологічних ознак систем складного рівня ієрархії: цілісність, структурність, цільова спрямованість,

наявність прямих і зворотних зв'язків, альтернативність, адаптивність і гнучкість.

Проте при цьому інфраструктура, її елементи та підсистеми мають специфічні особливості, що визначають їх унікальність порівняно з іншими системами підприємства, – характер, який вони забезпечують, по відношенню до основної діяльності. Функціонування внутрішньої інфраструктури спрямоване на досягнення оптимального рівня використання ресурсів у процесах виробництва та відтворення, на дотримання принципів безперервності та цілісності основних ділових процесів.

Розвиток системи інфраструктурного забезпечення торгового підприємства дозволяє отримати додаткові конкурентні переваги за рахунок ефективнішого використання внутрішніх і зовнішніх джерел адаптації і гнучкості торгової мережі. При цьому для ефективного розвитку інфраструктури в умовах комерційного сектора необхідно вкладати значні матеріальні та трудові ресурси для досягнення максимального результату комерційної діяльності та мережевого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белявцев М. И. Инфраструктура товарного рынка : учеб. пособие / М. И. Белявцев, Л. В. Шестопалова. – Донецк : ДонНУ, 2003. – 418 с.
2. Бондаренко В. А. Маркетинг и инфраструктура – диалектика взаимовлияния в эволюционном развитии / В. А. Бондаренко; под ред. В. П. Федько. – М. : Дашков и К^о, 2006. – 186 с.
3. Горфинкель В. Я. Экономика организаций (предприятий) : учеб. для вузов / В. Я. Горфинкель, В. А. Швандар. – М. : ИНТИ-ДАНА, 2003. – 608 с.
4. Егорова Т. А. Совершенствование организации инструментальной подготовки производства / Т. А. Егорова, В. И. Игнатьев. – Л. : ЛДНТП, 1983. – 125 с.
5. Йохимсен Р. Теория инфраструктуры / Р. Йохимсен. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 387 с.
6. Коваленко Е. Г. Региональная экономика и управление : учеб. пособие / Е. Г. Коваленко. – С.Пб. : Питер, 2005. – 288 с.
7. Комаров М. П. Инфраструктура регионов мира : учебник / М. П. Комаров. – С.Пб. : Изд-во Михайлова В. А., 2000. – 348 с.

8. Коттс Д. Управление инфраструктурой организации / Д. Коттс. – М. : НФПК, 2001. – 597 с.
9. Кузнецова А. И. Инфраструктура: вопросы теории, методологии и прикладные аспекты современного инфраструктурного обустройства. Геоэкономический подход / А. И. Кузнецова. – М. : КомКнига, 2006. – 456 с.
10. Федько В. П. Инфраструктура рынка: генезис проблемы / В. П. Федько, А. У. Альбеков, А. М. Комарова. – Ростов н/Д : [б. и.], 1996. – 412 с.
11. Михайлов Ю. И. Логистический реинжиниринг производственной инфраструктуры промышленного предприятия / Ю. И. Михайлов // Экономика и менеджмент : сб. науч. тр. науч.-практ. конф. – Вып. 3. – СПбГТИ(ТУ). – С.Пб. : ПК «Синтез», 2007. – С. 156–158.
12. Мокроносов А. Г. Трансформация отраслевой инфраструктуры машиностроительного предприятия в условиях рыночных отношений : монография / А. Г. Мокроносов, Е. И. Чучкалова. – Екатеринбург : Изд-во ГОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т», 2006. – 175 с.
13. Egorova T. A. Simulation of Investment Decisions made in conditions of Globalization – Production / T. A. Egorova, N. A. Illarionova, E. Y. Naumova, I. V. Tregubovich // Proceeding «Simulation and Gaming in Professional Education and Management». – С.Пб. : Европейский дом, 1999. – С. 112–119.
14. Cigolini R. D. Recent advances in maintenance and infrastructure management / R. D. Cigolini, V. Abhijit, L. Fedele. – London : Springer, 2009. – 301 p.
15. Гусельников Н. Н. Модель формирования стратегии инфраструктурного обслуживания промышленного предприятия на основе учета рисков / Н. Н. Гусельников // Вестник Инжэкона. Серия «Экономика». – 2013. – № 2 (61). – С. 173–177.
16. Джафарова С. А. Теоретические аспекты понятия «социальная инфраструктура» [Электронный ресурс] / С. А. Джафарова // Экономические науки. – 2012. – № 8 (93). – Режим доступа: <http://ecsosman.hse.ru/data/2013/05/30/1251214478/14.pdf>. – Название с экрана.
17. Першина А. С. К вопросу о теоретическом обосновании понятия «инфраструктура потребительского рынка» / А. С. Першина // Вестник Саратовского госагроуниверситета им. Н. И. Вавилова. – 2011. – № 2. – С. 86–91.

Р. М. Бугрименко, кандидат экономических наук (Харьковский государственный университет питания и торговли). **Понятийный аппарат развития концепции инфраструктурных исследований в экономике.**

Аннотация. В статье развит категориально-понятийный аппарат концепции инфраструктурных исследований путем уточнения категорий «инфраструктура», «рыночная инфраструктура»; выделения категорий «инфраструктурное развитие» и «инфраструктурные взаимодействия». Использование системы данных категорий и понятий выступили в качестве основы авторской позиции в части разработки диагностического инструментария изучения вектора развития предприятий с учетом характера инфраструктурного обеспечения.

Ключевые слова: инфраструктурные исследования, инфраструктура, рыночная инфраструктура, инфраструктурное развитие, инфраструктурные взаимодействия, развитие предприятия.

R. M. Bugrimenko, Cand. Econ. Sci. (Kharkov state University of Food Technology and Trade). **The conceptual apparatus of the concept of research infrastructure in the economy.**

Summary. In the article developed category is a concept vehicle of conception of infrastructural researches, by clarification of categories «infrastructure», «market infrastructure»; excretions of categories are «infrastructural development» and «infrastructural co-operations». The uses of the system of these categories and concepts came forward as basis of authorial position in part of development of diagnostic tool of study of vector of development of enterprises taking into account character of the infrastructural providing.

Keywords: infrastructural researches, infrastructure, market infrastructure, infrastructural development, infrastructural co-operations, development of enterprise.